

*Leka
för
livet*

Leka för livet

FATABUREN 1992

NORDISKA
MUSEET

ALBERT EDELFEKT

Leka för livet

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

FATABUREN 1992

FATABUREN 1992

ISBN 91 7108 316 2

ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare.

Redaktör Hans Medelius.

Bildredaktör Agneta Johansson.

Teknisk redaktör Berit Nordin.

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om inte annat anges. I de fall fotografens namn inte uppges är denne okänd.

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey.

Omslag: Drottning Blanka av Namur. Målning av Albert Edelfelt 1877. Foto Hannu Aaltonen. Ateneum, Helsingfors.

Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1991

LYCKAN ATT KLÄ AV OCH PÅ EN DOCKA

Ingrid Roos Björklund

*Ingrid Roos Björklund, intendent,
Nordiska museet.*

För små flickor har dockleken så småningom övergått till att bli ett ständigt provande av kläder på dockan. Den docka som mest motsvarar detta behov är med all säkerhet den vuxna dockan.

För egen del hade jag ingen sådan docka, mannekängdockor av Barbietyp hade ännu inte lanserats när jag var i den mest intresserade åldern. Jag fick i stället nöja mig med pappersdockor – men det var inte det sämsta.

Pappersdockor är billiga, lätta att skaffa – man kan tillverka dem själv om inte annat – och näst intill obegränsade i sin garderob.

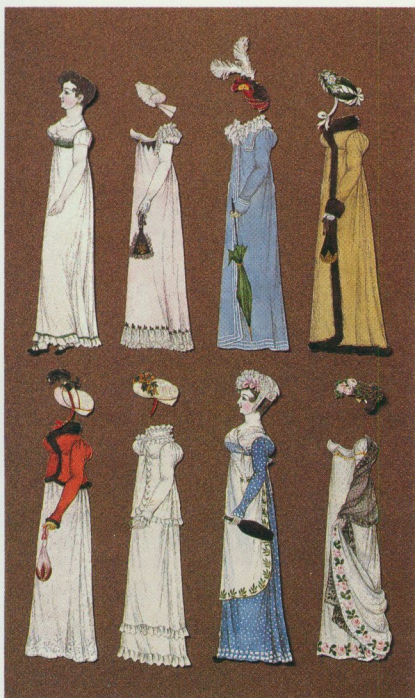
ENGELSKA MANNEKÄNGER

Pappersdockans historia är inte särskilt lång. De första pappersdockorna presenterades i England omkring 1790, då papper som material i leksaker blev allt vanligare.

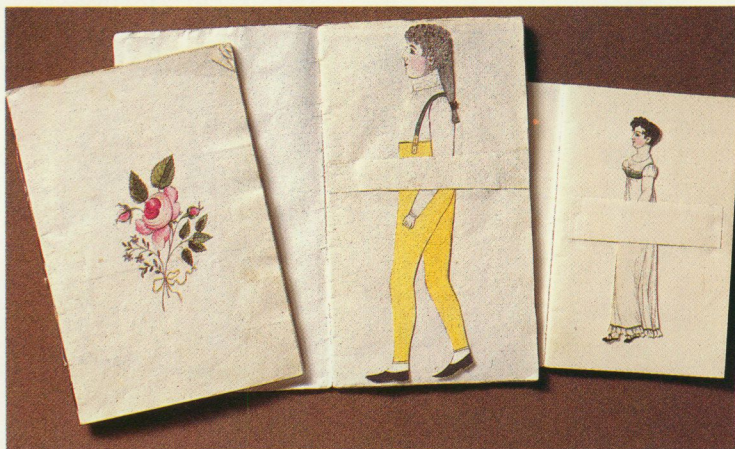
Det var en revolutionerande uppfinning som efter 1790 erövrade marknaden via engelska firmor. De platta påklädnadsdockorna av kartong eller papper, med många detaljrika kläder och tillbehör blev raskt mycket populära. De lär ha sålts för tre shilling styck och var kända som ”engelska mannekänger”.

Mellan åren 1786 och 1827 utgavs tidskriften ”Journal des Luxus und der Moden” av förläggaren Justin Bertuch i Weimar. 1791 nämns i denna tidskrift för första gången om den nya uppfinningen från London:

Det är egentligen en barnlek för små flickor, men därvidlag så förtjusande och behagfull att även vuxna fruntimmer som mödrar gärna leker med den,

De ”engelska mannekängerna” presenterades ofta i därtill avsedda böcker där dockan och dräkterna hölls på plats med hjälp av slåar. Tillhör Nordiska museet. Foto Sören Hallgren.

då man därvid kan få visa sin goda eller dåliga smak vad gäller att klä sig eller frisera sig och så att säga, låta andra få ta del av den.

Dockorna är tecknade på stark kartong och utklippta. De är unga figurer ca 8 tum höga, i underkjol och korsett och med friserat hår. Till dockan hör 6 fullständiga, smakfullt målade och likaså utklippta kostymer och frisyrrer; sommar- och vinterdräkter, klänningar och negligéer, jackor, chemiser, pälsar, hattar, huvor, muffar osv. Kläder och hattar är så gjorda att man kan klä på dockan ordentligt.

I Tyskland och Frankrike var man inte sen att ta upp idén och det blev en formlig masstillverkning av pappersdockor. Pappersdockan fyllde två funktioner: att vara lekdocka och att orientera om och sprida modets nyheter. I Frankrike upptäckte man att de dessutom var ett billigare och snabbare sätt att lansera det franska lyxmodet jämfört med att utrusta och sända runt modedockor som man gjort tidigare.

PATENT PÅ PAPPERSDOCKOR

Av alla de professionella tillverkarna av pappersdockor under 1800- och början av 1900-talet, finns det en firma som överglänsar alla andra. Det är firman Tuck and Sons i London.

Raphael Tuck var ursprungligen från Tyskland men flyttade med sin familj till England under 1860-talet. Han startade en firma som gav ut olika tryckta alster, varav pappersdockor blev en del av produktionen. Inget som tydligen ansågs märkvärdigt

Pappersdockans uppfostrande roll var icke att förringa. För en ung dam ur borgerlig samhällsklass gällde vissa regler i uppfostran. Att ha färdigheter i sysslor rörande hemmets skötsel och framför allt i sådant som bidrog till att ge hemmet en glansfull touche stod högt på listan. Kunskaper och färdigheter i handarbete av olika slag och även konstnärlig verksamhet var viktiga inslag i träningen för livet som gift kvinna. "Die arbeitsame Dame", var en pappersdocka med olika dräkter för olika sysselsättningar. Här ses hon i tecknartagen. Dockans titel anger vikten av att ta vara på livets dyrbara minuter. Tillhör Nordiska museet. Foto Sören Hallgren.

för firmans egen del, men dessa pappersdockor kom att bli de mest spridda i världen.

Raphael Tucks söner engagerades i firmen som utökade och till slut hade filialer både i Paris och New York. Det var för övrigt Tuck and Sons, som firmen sedermera kom att heta, som sökte och fick det första patentet på tillverkning av pappersdockor. Det skedde på USA-marknaden år 1893. Patentet gällde teckningar och specifikationer på en "kolorerad leksak avsedd att klippas ut från ett kartongark". Den ena delen bestod av ett babyansikte med lösa armar samt en nappflaska. Den andra delen var ett mönster till lång klänning med tillhörande hätta avsett att klip-

Under årens lopp har många kända personer fått stå modell till papperdockor. Här är det vår svenska "sångfågel" Jenny Lind (1820–1887). Under 1840-talet slog hon igenom utomlands och därmed utbröt en fullständig Jenny Lind-feber. Naturligtvis blev hon då också avbildad som pappersdocka. Här dräkter från olika huvudroller. Vackra askar bidrog till att saluföra pappersdockorna. Förutom bilder av dockan fanns oftast texten på engelska, tyska och franska. Tillhör Nordiska museet. Foto Sören Hallgren.

pas ut i mjukare och passande till babyn. Senare samma år erhöll man ytterligare ett patent, som avsåg kartongdockor tryckta i färg, med ett antal kläder och hattar att byta med. Alltså den mer gängse typen av pappersdocka.

EN ÄLSKAD LEKSAK

Från sent 1700-tal till vår tid har mängder av pappersdockor producerats. Många har varit delaktiga i produktionen såsom bokförläggare, tidnings- och tidskriftsutgivare, leksakstillverkare och pappersproducenter. Genom åren har också generationer av mödrar, mormödrar, tanter, systrar och små flickor gjort hemtillverkade pappersdockor i kvalitéer alltifrån kartong till tidningspapper.

Pojkpappersdocka från 1901 med dräkt för cykling. Tillhör Nordiska museet. Foto Sören Hallgren.

Grace Kelly gifte sig 1956 med furst Rainier av Monaco. De flesta tidningar rapporterade från bröllopet och berättade om den romantiska kärlekssagan. Veckotidningen *Hemmets Journal* presenterade prinsessan Grace Patricia, som hon sedan kallades, som päklädningsdocka med en mängd vackra kläder, de båda brudklänningarna inte att förglömma. Dockan, tryckt på hård kartong, låg som bilaga i nr 24/1956 och därtill fanns en sida med kläder. Sedan följde kläder i ytterligare tre nummer. Kungl biblioteket.

Under nära tvåhundra år har rådande mode illustrerats och spritts genom pappersdockornas försorg. En pappersdocka kunde framställas snabbt och därigenom kunde också modeimpulserna spridas snabbare.

Många berömda personer har fått stå modeller till pappersdockor. Så till exempel dansösen Fanny Essler, sångerskan Jenny Lind, Hagaprincessorna och filmstjärnan Grace Kelly för att nämna några. Det har också gjorts andra urklippssark av papper med soldater, bondgårdar, städer, spratteldockor, borgar – ja, mycket mer finns att räkna upp. Men ändå – pappersdockan med sin ändlösa serie av kläder och tillbehör är nog den mest älskade av alla pappersleksaker.